

دانشجویان دکتری تخصصی و نظام پذیرش آنها

حل مشکل صنعت است تا ارائه یک شاهکار پژوهشی. در این مدل عمدتاً هزینه تحصیل دانشجویان از سوی صنعت پرداخت شده و استاد راهنما، گران‌ترین تحقیقاتی خود را از بخش خصوصی دریافت می‌کند. در مدل نوین آموزش دکتری تخصصی در بریتانیا (New Route PhD) نیز گذراندن دوره ای با برنامه ای شامل دروس تئوری به مدت حداقل یک سال قبل از شروع پایان نامه، پیش بینی شده است. در این مدل وجود یک دوره کوتاه مدت تئوری علاوه بر کاهش هزینه ها به تقویت بنیه علمی و جهت گیری پژوهشی آینده دانشجویان کمک شایانی می‌نماید. تجدید نظر در ساختار آموزش دکتری تنها در کشورهای توسعه یافته، دیده نمی‌شود و کشورهایمانند چین و هندوستان نیز در عرصه بکارگیری و مشارکت دانش‌آموختگان دکتری در روند توسعه خود قدم‌های بزرگی برداشته‌اند. به نظر می‌رسد کشور ما نیز ناگزیر از بکارگیری این تجربیات و تغییر نگرش به ماموریت و جایگاه آموزش PhD در کشور باشد.

نحوه پذیرش دانشجویان:

در برخی کشورها قوانین پذیرش دانشجوی دکتری، سخت و در برخی دیگر، غیر رسمی و بدون قاعده خاص بوده و دانشجویان با یافتن یک استاد راهنما، می‌توانند دوره دکتری را شروع نمایند. حتی در بعضی کشورها ورود به دوره دکتری بدون نیاز به گذراندن مقاطع قبلی، امکان پذیر است. در ایران پذیرش دانشجوی PhD با برگزاری آزمون چند مرحله‌ای زبان انگلیسی، آزمون کتبی و مصاحبه همراه بوده و رقابت سنگینی بر آن حکمفرماست.

از نظر وضعیت شغلی و هزینه تحصیل، در بعضی کشورها دانشجویان همانند یک عضو هیئت علمی جزء، به امور آموزشی و پژوهشی گروه کمک کرده و از بعضی مزایای یک عضو هیئت علمی برخوردار است اما حقوق دریافت نمی‌کند. در برخی دیگر، طی یک قرارداد در قبال فعالیت‌های آموزشی پژوهشی به دانشجویان حقوق پرداخت می‌شود. در بعضی کشورها کلیه هزینه‌های تحصیل دانشجویان در قالب شهریه از دانشجویان دریافت می‌گردد. اعطای وام یا بورس تحصیلی نیز در بسیاری کشورها دیده می‌شود. تحصیل پاره وقت برای کارکنان مؤسسات و تأمین هزینه تحصیل توسط آن مؤسسات نیز رایج است. در کشور ما برای اکثر دانشجویان PhD تحصیل رایگان بوده و در قبال حضور تمام وقت دانشجویان و مشارکت وی در امور آموزشی و پژوهشی گروه، حقوق پرداخت می‌گردد. اخذ درجه دکتری معمولاً با نوشتن یک پایان نامه و دفاع از آن در یک جلسه عمومی صورت می‌گیرد، اما تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در مقررات دفاع و انتخاب هیئت داوران وجود دارد. اغلب یک استاد از دانشگاه و حتی کشور دیگر به عنوان داور خارجی در هیئت داوران حضور دارد. دفاع از پایان نامه PhD در کشور کم و بیش به همین ترتیب است. در سال‌های اخیر دفاع از پایان نامه منوط به انتشار حداقل یک مقاله در مجلات معتبر علمی شده است.

آموزش PhD و دانشگاه علوم پزشکی کرمان

دانشگاه علوم پزشکی کرمان از سال ۱۳۸۳ اقدام به پذیرش دانشجویان نموده است. اگر چه روند پذیرش این دانشجویان رو به افزایش است (نمودارهای شماره ۱ و ۲) اما هنوز امکان بهره‌گیری بیشتر از پتانسیل موجود جهت گسترش این حوزه، حائز اهمیت است. جهت استفاده از ظرفیت‌های موجود، بر پایه نیازسنجی، برنامه‌ریزی و تدارک لازم دیده شود.

تربیت دانشجویان در مقطع PhD (دکتری تخصصی)، به دلیل اهمیت نقشی که قرار است در آینده به عهده این دانشجویان گذاشته شود بسیار حائز توجه است.

بی تردید بخش مهمی از ارتقای سطح نهادهای آموزشی کشور و اعتلای وضعیت دانش کشور، منوط به آموزشی است که کادر علمی دانشگاه در زمان دانشجویی خود از آن بهره‌گرفته‌اند بنابراین شناخت مقتضیات و وضعیت این دوره و تلاش در راستای بهبود آن، کمک زیادی به تعالی نظام آموزشی کشور خواهد داشت.

آیا می‌دانید تربیت دانشجویان دکتری در کشورهای مختلف دنیا چگونه است و چه مشکلاتی در این رابطه وجود دارد؟

علیرغم مشاهده تنوع در مدل‌های آموزش PhD، شباهت‌های قابل ملاحظه‌ای از نظر ساختار دوره، فرایند آموزش و مشکلات و چالش‌های فراروی آموزش PhD در دنیا وجود دارد که طی محورهای زیر به آن پرداخته می‌شود.

فرایند آموزش PhD در دنیا

رایج‌ترین مدل‌های PhD در دنیا دوره‌های مبتنی بر درس (PhD by course) و مبتنی بر پژوهش (PhD by research) می‌باشند.

آموزش PhD مبتنی بر درس اگر چه سابقه ای ۱۵۰ ساله دارد اما کماکان شکل سنتی خود را در آمریکا و بسیاری از کشورهای دیگر حفظ کرده است. در این روش، دانشجویان با گذراندن یک دوره دروس تعریف شده به مدت ۲-۱ سال و قبولی در امتحان جامع، وارد مرحله پژوهشی شده و پس از دفاع از پایان نامه موفق به اخذ درجه PhD می‌گردد. طول این دوره بسته به عوامل مختلف بین ۹-۴ سال متغیر می‌باشد.

دوره‌های PhD مبتنی بر پژوهش از نظر ساختار، تنوع و گوناگونی بیشتری دارند. استاد راهنمای دانشجوی، موضوع و بودجه پژوهش وی در ابتدا مشخص بوده و دانشجویان با اجرای یک پژوهش اصیل و دفاع از پایان نامه و یا انتشار نتایج آن در مجلات معتبر فارغ‌التحصیل می‌گردد. ممکن است حسب نیاز، دانشجویان ملزم به گذراندن برخی دروس مرتبط با موضوع پایان نامه خود باشد. طول این گونه PhD عموماً بین ۴-۲ سال است.

هم‌اکنون به ویژه در اروپا تمایل کلی به سمت دوره‌های ساختارمندتری است که در آن دانشجویان در یک گروه پژوهشی تربیت می‌شوند، به طور مداوم در جلسات مشترک با افرادی با سطوح مختلف آکادمیک در ارتباط بوده و با مشکلات و چالش‌های مختلف آکادمیک آشنا می‌شوند. در ایران در مدل جاری PhD رابطه دو به دوی بین یک استاد و یک دانشجویان باقیست و دانشجویان به ویژه در مرحله پایان نامه اغلب تنها با استاد راهنمای خود رو به رو می‌باشند.

آموزش PhD در شکل فعلی آن به ویژه در اروپا و آمریکای شمالی برای حصول به اهداف عالی توسعه، شدیداً مورد تردید صاحب‌نظران قرار گرفته و سیاست‌گذاران را ناگزیر به تجدید نظر در شکل و محتوای این دوره‌ها نموده است به نحوی که با واقعیت‌ها و نیازهای موجود، سازگاری بیشتری نشان دهد.

بسیاری از کشورهای سابقه، گونه‌های جدیدی از PhD را با عنوان دکتری تخصصی حرفه‌ای (professional doctorate) معرفی نموده‌اند. ایجاد دوره‌های دکتری تخصصی حرفه‌ای توانسته از یک طرف دوره‌های PhD را بیش از پیش به سمت رفع نیازهای جامعه سوق دهد و از طرف دیگر اشتغال دانش‌آموختگان PhD را تسهیل نماید. طول این دوره کوتاه‌تر بوده و پایان نامه دانشجویان بیشتر معطوف به

و البته بدیهی است که پس از آن، لزوم مدیریت فرایندهای مربوط به این دانشجویان، به ویژه اهمیت اساسی می یابد و در این راستا، تقویت زیرساخت های لازم هم از حیث سخت افزاری و یا نرم افزاری حائز توجه است.

بعضاً دوره را به اتمام نمی رسانند. به نظر نمی رسد در ایران، طول کشیدن دوره و ترک تحصیل به شدت کشورهای آمریکای شمالی و اتحادیه اروپا باشد
۴. مهارت ها، صلاحیت و بازار کار فارغ التحصیلان:
 تعداد دانشجویان PhD در کلیه کشورها در دو دهه اخیر افزایش ۱۰۰-۵ درصدی داشته است. بسیاری بر این باورند که فارغ التحصیلان PhD تنها برای اشتغال در دانشگاه ها و تدریس تربیت می شوند و مهارت و توانمندیهای آنان تناسبی با نیازهای جاری جامعه ندارد.
۵. تأمین هزینه ها و مخارج تحصیل:

در بسیاری از کشورها به ویژه در آمریکای شمالی و بریتانیا کلیه هزینه های تحصیل در قالب شهریه از دانشجو دریافت می گردد که این عامل یکی از علل مهم ترک تحصیل در این کشورها مشکلات مالی دانشجو و عدم تداوم پشتیبانی مالی از وی است.

۶. تبادل دانشجو و جذب دانشجویان خارجی:

در کشورهای اروپای مرکزی و شرقی فرار مغزها به سوی غرب به وضوح دیده می شود. در سایر کشورها رقابت شدیدی بین دانشگاه ها بر سر پذیرش مستعدترین دانشجویان وجود دارد. در کشور ما نیز همکاری بین دانشگاهی در سطح ملی ضعیف و در سطح بین المللی به کندی مراحل اولیه خود را می گذراند. تبادل دانشجو به معنای تام و کامل وجود نداشته و به جریان یک طرفه اعزام دانشجویان PhD به دانشگاه های خارج (در قالب دوره های کوتاه مدت و بلند مدت) محدود شده است.

نتیجه

در ایران آموزش دکترا از همان ابتدا مبتنی بر درس بوده است. در دو دهه گذشته تربیت دانشجویان PhD در کشور با هدف تأمین هیئت علمی دانشگاهها صورت گرفته و غالب فارغ التحصیلان آن جذب دانشگاه ها شده اند. ظرفیت محدود پذیرش دانشجوی PhD، فرار مغزها را تشدید کرده و با کاهش نیاز بسیاری دانشگاههای کشور به اعضای هیئت علمی، مشکل اشتغال به دانش آموزان PhD کشور نیز در حال سرایت است. از طرف دیگر رویکرد تربیت PhD در کشور در جهت رفع نیازهای جامعه نیست. ارتباط صنعت و دانشگاه در کشور از وضعیت مطلوبی برخوردار نبوده و بخش عمده تولیدات علمی کشور معطوف به تولید، افزایش ثروت و توسعه پایدار اقتصادی نمی باشد.

راه حل چیست؟

با توجه به لزوم هدفمند شدن دوره های دکترا، کاربردی شدن پایان نامه های PhD، امکان پذیرش و استفاده از تعداد بیشتری دانشجوی PhD و پیشگیری از بروز مشکل اشتغال دانش آموزان PhD به نظر می رسد یک راه حل تنوع بخشی به مدل های آموزش دکترا و راه اندازی انواع دیگر PhD همانند دکترای تخصصی پژوهشی (PhD by research) و دکترای تخصصی حرفه ای (Professional PhD) باشد. انتظار وجود یک مدل واحد، کامل و جامع PhD انتظار نایجائی است و به نظر نمی رسد بتوان برای همه کشورها و در هر شرایطی نسخه واحدی از آموزش دکترا تجویز نمود.

بنابراین لازم است هر کشور با توجه به وضعیت اجتماعی اقتصادی و امکانات موجود خود مدل های متناسب و متنوع آموزش دکترا را برنامه ریزی و مدیریت نماید.

این نوشته با استناد از نتایج مطالعه ای که با هدف «انجام یک مور سیستماتیک در مستندات و مقاله های منتشر شده در طی سالهای ۲۰۰۷-۱۹۹۰ در ارتباط با آموزش و تربیت دکترای تخصصی» در معاونت آموزشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان، به انجام رسید، نگاشته شده است که جا دارد از حمایت بی دریغ معاونت تحقیقات و فناوری وزارت بهداشت در راستای انجام این پژوهش، سپاسگزاری شود.

پک: نشریه علمی، فرهنگی و اجتماعی

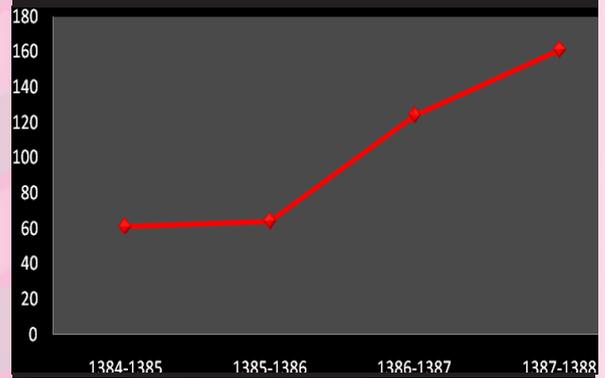
صاحب امتیاز: معاونت آموزشی دانشگاه علوم پزشکی کرمان

مدیر مسئول: دکتر علی اکبر حق دوست

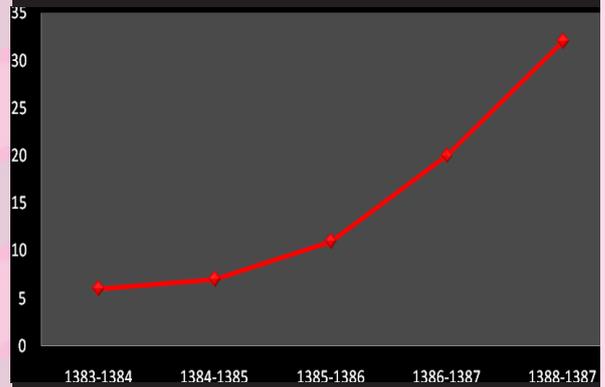
سر دبیر: پروین رضایی

نویسنده این شماره: آزاده روح الامینی، دکتر مجید فصیحی

روند افزایش دانشجویان در حال تحصیل مقاطع علوم پایه تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمان

روند افزایش رشته های مقاطع علوم پایه تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی کرمان

چالشهای فراروی آموزش PhD در دنیا

هم اکنون آموزش PhD در دنیا با چالش های جدی مواجه است که عمده این چالش ها، شامل موارد زیر است:

۱. کیفیت دوره و نظم آموزشی:

در معدودی از کشورها همچون بریتانیا برای اخذ دکترا، حداقل هایی از مهارت ها و صلاحیتهای لازم تعریف شده است اما در بسیاری از کشورها این گونه نیست.

۲. کیفیت راهنمایی دانشجویان:

در اکثر مطالعات، از ضعف راهنمایی به عنوان یک مشکل عمده در آموزش PhD نام برده شده است.

برای حل مشکلات ناشی از نقص در راهنمایی دانشجویان راهکارهای پیشنهاد شده عبارتند از تعریف کد وظایف استاد راهنما، آموزش اساتید جوان و آماده سازی آنها برای به عهده گرفتن راهنمایی دانشجویان، ارزیابی های درون و برون سازمانی استاد راهنما و اخیراً پیشنهاد راهنمایی گروهی بصورت group supervision و joint panel supervision.

۳. طول تحصیل و ترک تحصیل:

این معضل، از بزرگترین چالشهای آموزش دکترا در آمریکای شمالی و اتحادیه اروپاست. در ایالات متحده دوره PhD تا ۹ سال نیز طول کشیده و بسیاری دانشجویان، سالهای متمادی در مرحله پژوهشی دوره توقف کرده و